

Méliusz József esetében is messzemenő gondolati következményekkel járt egész valóság szemléletére nézve is. Gondolati módszerére ti. egészében is — hogy saját műszavával éljünk — a „*töprengő marxizmus*” lett a jellemző. Az ún. nagy létkérdések és az ún. kis, lokális társadalmi problémák vizsgálatánál egyaránt.

Utóbbiak *mai* megközelítésmódjáról, egyszersmind a marxizmus személyesen értelmezett hivatásáról vallja legújabb könyvében: „... én is csak azért vagyok, hogy gondolkozom. Tehát azért, hogy kérdéseket tesztek fel magamnak a világról, a világnak. Persze: a mi kis világunknak. Illetve: az engem kezdettől meghatározó világhoz — és az azon kívülhez is — írásaimban kritikailag viszonyulok. Legalább ennyit mégis csak elsajátítottam a marxizmusból: nem vakon elfogadni, hanem megkérdezni, mi miért olyan, amilyen. Vagy miért nem olyan, mint amilyennek magát látja? Mi a látszat és mi a mögöttes valóság? Mi van a »gyökér« alatt és körül és fölötte, hogyan viszonyul a »lokális« determináltság nemcsak a »lokális« láthatárhoz, de a nagyvilághoz is, amelynek részei vagyunk?»

Mi *miért* olyan, amilyen, vagy miért *nem olyan*, amilyennek képzeli magát... E marxi szellemben fogalmazott marxizmus-funkció — az okfeltáró kritizmus és a látszatot demitizáló, a tevékeny erkölcsiség *kell-jét* is implikáló gondolkodói hivatás — méliuszi meghatározása átvezet bennünket esszéirodalmának újabb jelentéskörébe: a közéletiség, a cselekvő szó szférájába.

(Befejező része a következő számunkban)

KITÉPETT NAPLÓLAPOK A NAPNYUGATI KÁVÉHAZHOZ

MÉLIUSZ JÓZSEF

(1970. november 13.)

Nekem mégis a Flore az itthonibb, az otthonosabb kávéház; nekem ennek a negyednek, Párizs hatodik kerületének ez a központja. Mellette, a Két Török Majomban kikötni tisztára ámulás... Ezek a borszínű, vörös plüssel bevont régi „banquette”-ek, padocskák, üldökék, pamlagok a meredek háttámasztókkal, de csak lapockánk magasságáig, hogy a kávéház oly könnyen átlátható legyen, akár egy síksági csatatér. És a régies, köz-

napi székek! Mik már nem az eredetiek, nem a szecesszió kényelmetlen ülőalkalmatosságai, bár hát e mostaniak se kényelmesek, csak a lélek teszi ezeket mégis azzá, a hely mitológiája, a képzelgés, hogy ki minden ülhetett épp ezen a széken, padocskán, kit még akkor is tisztelően olvasunk, bámulunk, ha mondjuk Lukács György szétzúzta mindenét, amit itt ülve mondhatott, gondolhatott vagy írt. Vannak még tisztelhető ellenfelek. És a régi márványsztalok! . . . És a bár mögött a kissé nyikorgó lépcsők — öreges nyögésüket az egyenletes halk zümmögésben nem hallani —, mik felvezetnek a kis félemeleti terembe, ahová valószínűleg fiatal versírók járnak — amilyen én is voltam hajdanán Keleten, keleti kávéházban, azidőt, amikor Paul Nizan *Az összeesküvésének hősei*, a rus Cujas-ból Serge Pluvinaige, és a többiek is betértek talán ide egy rövid-italra, a hiábavaló és fölöslegesen elrabolt titok ügyében konspirálni —, és az alkalmilag a Flore-hoz nem értő kültagok is ide telepednek néha, az emeletre, s talán még kábítószer-közvetítők, úgy téve, mintha az ismertető-jelül szolgáló újságot nemcsak szemükkel, de kezükkel, bőrükkel, minden idegszálukkal olvasnák, s szorongva, nehogy rendőrügynökök elkapják őket a kabátbélésükbe bevarrt fehér-porrál. Így hát a Flore félemelete rendszerint s jórészt üres, pincér is csak nagy ritkán jár erre, ha igen, inkább valamiféle közkert-örként, semmint megrendelésért, aztán meg kinek telne kedve benne a nehéz ezüsttálcával fel-le rohangálni a nyöszörgő lépcsőkön? A félemelet akkor is jóformán néptelen, amikor idelent félórát is elálldogálnak, három-négypercenként visszatérnek terepszemlére a hűségesekek, a törzsvendégek, családtagok, különösen éjjel, egy-egy megüresedő üldőhelyért, egy közérzetért, egyedüli helyzetért Párizsban, egy-fajta káprázatért, amilyent történelem előtti időkben csak a Dôme, a Coudole ajándékozhatott évszázadunkban nem hervadó mítoszával — a Népfronti Párizsban egy-két órát is elgyalogoltam a metropolis másik végéről, csakhogy megfürödjem illatukban, költészetükben! —, míg odafent a kongó csűrnek tűnő pótkávéház, a Flore e függőleges ragasztéka: maga a tartalmatlan semmi, már egy-két odavetett pillantásra is: valójában a lépcső tetején elhelyezett W. C.-k folytatásaként legfeljebb a lélek illemhelye: fiatalok üldögélnek itt-ott, kiknek még éjszaka is túl népes a Luxemburg-kert, és túl zajosak a bulvárok hosszán állingáló zöldre festett padok; fiúk, leányok, alighanem sorbonne-iak ülnek odafent, harminc lépcsővel közelebb a Meenyországhoz, hosszan egymás szemébe nézve vagy épp hunyt szemmel egymást szorosan átölelve, időtlenül, szoborszerűen, mintha amerikai szuper-realista — mondjuk George Segal — öntötte volna gipszből őket, másolatukat, olyanokká, akárha valóban élők lennének, még büntudattal is talán szerelem dolgában, ha netán vidéki városka gótikus katedrális alól kerültek Párizs forgatagába, és még katolikusok is, és akkor is, ha az örvényes metropolis, benne a nagyipari látványosságok torlódása-tobzódása, az üzemi arányú nemi-cirkusz, a kéjgáz-mozik és színes mezítelen hölgy-emlős falragaszok, az újságok,

a színes-képes-lapok, a viselkedés, az eltárgyasulás demisztifikálta is a szeretkezést; közben meg idelent, a három kávéházi napszaknak megfelelő váltásban, háromféle, magát csak itt otthon érző törzsközönség cserélődik, melybe véletlenül keverednek a párizsi csatangolásba belefáradt, tudatlan és elvtelen vagy kíváncsi átutazók, jogtalanul, a rendet megzavarva elfoglalni bennszülöttek megszokott ülőhelyét, érzéketlenül észre se véve, mennyire lebecsüli, megveti őket, a betolakodókat a pincér . . . De hiszen én is csak átutazó vagyok itt, én is csak egy több ezer éves őslakó helyét foglalom el, idegen vagyok, hiába építem magamban a vidékies illúziót: ez az én Napnyugati kávéházam, s hogy benne feltámad ifjúságom kolozsvári New Yorkja, a brassói Korona, a temesvári Palace, a váradi Japport, Bukarest Corsó-ja a Calea Victoriein, meg történelmi rokonaiuk európaiságban: az Andrássy úton, Pesten a Japán, a berlini Gedächtnis Kirche melletti Romanischer Café, Pozsony, Prága, Zürich, Bécs kávéházai, és hogy füstjük emlékével együtt feltámadok én magam is, a hajdan fiatal rajongó, ki úgy vélte magáról, hogy költő, író, ő, a kávéháziak pedig, a törzsasztalnál, öreg rókáik, kegyesen cáplálták benne e tévhitet — bár szétrombolták volna, amíg nem késő, mi minden gyötrelemtől, gyötréstől szabadult volna! —, mind ama régi kávéházakban benne rejtett épp ez a Flore, a Napnyugati kávéház, amiként most, itt ebben, a Napnyugati kávéházban mind, azok a régiek: Gaál asztala, a Nagy Lajos asztala, Kassák, a Nyugat, József Attila asztalai, és az a kezdőké is a kolozsvári Centralban, amelyen az *Új Arcvonal* antológiát gereblyéztük össze, negyven évvel ezelőtt, félig sikerült felkelésül, mégis teljesebb lázadások előjátékaként; Európa Európában, írók és irodalmuk, dumások, színészek, festők és művészetük, újságok mindenféle nyelveken, folyóiratok, „információk” és könyvek, könyvek, könyvek, ceruza és kéziratpapír, viták, Kuncz Aladár toleráns fejedelmisége, Gaál Gábor ironikusan villogó szemüvege és gyilkos morgása, csipős és öldöklő tréfák és kritika, kritika, kritika, zsebünkben pedig egy titkos, sötétedéskor találkára hívó, édes, bolond, lángoló, lúdbőröztető, idegeinket perzselő, tűzzel égető szerelmes szerelmes levél, azokkal a gyöngyvirág-kerek érzéki betűkkel, mindegyik kicsinyítetten is akár az ő mellének kerek halmai, az a kékeres fehér; szerelmes levél már akkor nagy íróbarátunk feleségétől, akit barátilag elszerettünk tőle, viszonzásul, amiért elszerette karunkból Júliát, ő, Júliát, alighanem tévedésből szűznek velt diákbálványunkat, wertheri szenvedéseink okozóját gimnazista korunk óra, akivel egy ágyban feküdtünk mezítlenül, romlott és nevetséges ál-Rómeó egy rontó Júlia-utánezat mellett, ki most, ha még nem temették el, dédunokát ringat Paraguayban vagy Argentínában, ahová nyílásokkal menekült, ál-Rómeó, aki voltunk, anélkül, hogy báva érzéseinkhez megtaláltuk volna a testet felszabadító megváltó szavakat vagy legalábbis Shakespeare serkentő, bátorító, lázadó erkölcsű szövegeit, mulyák voltunk, kis hülyék, mert ép ösztöneinket még a — különben kicsapongó és bordélyház-látogató — pia-

rista szerzetes tanárok varázsoltak középkoriban büntudatossá, önmagunknak hazudozó „erényessé”, a szeretkezést tabuvá, de aztán jött az a harmincves asszony, izzón lobogó, telt és rugalmas izomzatú testével, gyöngyház-fehér harminckét fogával, a mohó szájával, dús fekete örmény hajával, csupa örült regényességével, szenvedélyével, tűzvesszel, könnyeivel, ragadozó agresszivitásával, ájulásaival, és csak másfél-két évtized múlva, amikor már klimaxos bajuszt eresztett, mint az örmény nők általában, akkor tudtuk meg a pohár fenekére nézve, felújult barátságokban, hogy nem voltunk az egyetlenek, s ha nem is fél fiatal írógeneráció osztozott rajta, de mindenesetre egyidőben tett néhányunkat boldoggá, tettük boldoggá, egymásról mit se tudva, még csak nem is gyanakodva, jömagunk meg éppenséggel nem, hiszen nők iránt mindig is jóhiszemű balekok voltunk, kit hívőnek neveltek a mindenféle cinikus meg hitetlen papok, ám az akkori fiatal íróbarátok, ahányan, mind emésztő szerelemben iránta, s ha jól sejtem, csak a cinikus Emil látott át rajta, és persze férje ura, a már akkor nagy író, hallatlanul mulatva naivságunkon, a nagy író és jóvátevő, ki büntudatos helyzetünket kihasználva még segítségünket is igénybe vette — mint egy harmincas évekbeli francia regényben, amit Gide vagy Nizan írhatott volna — mindenféle tulajdon szerkesztményű szerelmi komplottojai végrehajtásaiban, csekélyül jó hírű családanyákkal és ugyanakkor azok féltve őrzött, éppen hogy kibimbózott leánykáival, amikről persze szeretők, a nagy író nagy szenvedélyű felesége úgyszólván mindent és részletesen tudott — micsoda tudatlan nyárs-polgári beszéd volt az, annak idején, hogy „a romlott Párizs”? —, és ültünk ott a kávéházban, és az asztal alatt, ha összeért a térdünk, szikracsóvák, villámnyalábok hasították át a füstös és zajos keleti kávéházat, ám azokat csak mi ketten láttuk, majd hogy belevakultunk, miközben az asztal körül Móriczról, Proustról, Márairól, Hiltlerről vagy az oroszokról vitáztak felhevülten írók, újságírók, művészek, miegyebek, és mi ketten szinte eszünk vesztve, háborodottan kerestük egymás kezét, ott az asztal alatt, tépett idegeinket, zavart elménket, minden erőnket összeszedve, hogy szenttelen maradjon arcunk, úgy tenni, mintha hallanánk, mintha értenénk, miről beszélnek körülöttünk az írók, a művészek, a hitben, hogy senki sem veszi észre: az ájulás környékez mindkettőnket, didergünk, egész testünk hidegilelősen remeg, vagoz a fogunk, holott Gaál Gábor még akkor is mindenben átlátott volna, hogyha csillogó szemüvege mögött lehunyja messzelátó világoskék szemét, különben is tudta, mi történik velünk, nemegyszer körmönfontan fogalmazott mellékmondatban adta hírül levélben: „várják”, amikor más város más kávéházában összeértettük térdünket egy másik kerek térdel, mert akkor még azt hittük, hogy nincs alternatíva, egyedül a kerek térdék, a telt asszonyi formák az idvezítők, s talán azért is, mert Júlia oly karcsú és nyúlánk volt, és még mindig menekültünk előle, a kínzó és megszegyenítő emléke elől is, mindabba, ami az ő ellentéte lehetett, ha egyáltalán tudtuk, ki s ő vol-

taképpen? Gaál izent: várnak, valaki vár... nem, az a régi-régi kávéház, az elmúlt örökre, nincs, csak a hirtelen feltolult emlékezetben válik épp most, a most leírt szóként immár „mozdulatlan idővé”, úgy lehet, mert a Flore félemeleti „dépendance”-ába pillantottunk be, a fiatal szerelem e függőkertjébe a Boulevard Saint-Germain forgalma fölött, a tulajdonképpeni Flore fölött, honnan a gyalogjárókat szegélyező hársfák őszi lombján át, az ablakból rálátni a híres Lipp bejáratára, ahol hajdanán évszázadunk és Párizs, az öreglány hallatlan és féktelen szívének tébolyodottjai ebédeztek, vacsoráztak, ittak hajnalig, Európa hat-hét évszázadának művészetét a feje tetejére állítva... de a régi kávéházak, ott messze, Keleten meghaltak, „mozdulatlan idővé” váltak, és meghaltak, aggménházba kerültek úgy lehet a régi szeretők is, némelyüket nyírt fejjel, csontvázzá aszottan, még tetves rongyaiktól is megfosztva őket, a ciklonázt ontó zuhanyrózsák alá rugdalták szöke teuton legények, és aztán kemenében elégették, gyalázatosan pusztultak el — mint az a kerek térdű, váradi, hamvas bőrű, nefejejsz szemű írőféle-feleség is, kit a fiatal költő titokban, ocsmány találkahelyen ölelt, és oly édesen buta volt, mint egy pihés csibe, ő is füsttét, hamuvá vált —, nem úgy, mint Júlia, aki a nyilasokkal Paraguayba vagy Argentínába menekült, és most dedunokáit ringatja... meghalt a mi ifjúságunk is, meghaltak a könyvek, meghalt egy történelem, meghalt... „ne nézz vissza!”... valóban, mi értelme még visszanézni arra a végeláthatatlan temetőre?... azok a kávéházak már nincsenek, nincsenek sehol, már csak a Most van mostan, ez az én Napnyugati kávéházam, a Flore, egy érzés, ez van... —, igen, hívatlan betolakodó és idegen vagyok, itt-maradt átutazó a tegnaptól, egy darabka már „mozdulatlan idő” ebben a másik, a még mozgó időben, amit jelennek hívok, Mostnak; Párizsban egy öregúr, aki ír, egy árny, aki ír, s úgy lehet nem is lát engem itt ebben a kávéházban senki, nem a szomszéd asztaloknál ülők, nem a könyvből felpillantó olvasók, sem a vitatkozók, gyónásukat és eltitkolt bűneik megvallását felmondó freudi modellek, összeesküvők, nihilisták, egzisztencialisták, marcuseisták, a már fakuló 68-as május szellemi gyújtogatói, férfiak-nők, akik kezét fogtak Picassóval, Cocteau-val, Edít Piaffal, Chon Bendittel, Ionescóval, Garaudyval, Costas Gavrasszal, Signoret-val, aki hír szerint már nappal is tőrészeg, és Yves Montand-nal, Vasarelyvel vagy a hamarosan bíróság elé kerülő 68-as anarchista Geysmar professzorral; egy árny, aki ír és csak hipnotikus álomban vélik látni, engem, az átutazó idegent, akárcsak a pincér is, amint régi ezüsttálcájáról kis lilavirágos csészében elem helyezi a presszókávét a kis üveg Vittel vízzel, a pohárka portóival — ma kirúgunk a hámból! — és, gondolom, mégis csak különbözöm a többi átutazótól, alkalmi, egyszeri, ide csupán betévedt idegentől, aki nem is tudja, hol ül ebben a még tegnapi, elsüllyedt és mai Európában, a Flore-ban, ami — igen, igen! — még mindig a ma, és különbözöm, a más közérzetű, alkalmi vendégektől abban is, ha nem is vagyok idevaló, ha provinciális

szájtatóként nem is illek ide, abban is, hogy ők nem simogatják meg szemérmesen és titokban a „banquette”-en, amin ülnek, a piros plüsshuzatot, nem látják, hogy a falakat a sárgásfehér olajfestékre tapadt finom koromréteg borítja, belepte a cigaretta- és pipafüst meg a presszófőzőből szüntelenül tóduló feketekávé gőzének olaja, lazúros réteg, patina; az ő orrcimpájuk nem tágul szakértően és élvezettel, amint a platinaragyogásúvá fényesített nagy kávéfőző gépből egyszerre tizenkét csészébe csurog habosan a sűrű kávélé és illata szétárad a kávéházban, a Gitane és Caporal csipős, a pipák fügeszagú füstjével és a fáradhatatlan, mind egyszerre beszélő vitaközlő nikotinüledékes tüdejének mérgező széndioxidjával elkeveredve, beleszívódik láthatatlan ruhánk szövetének rostjaiba, láthatatlan hajunkba, láthatatlan bőrünkbe, idegeinkbe és zsigereinkbe — „Mondd, Anna, te látsz engem?” Anna feltekint, lát, elneveti magát, és folytatja a kötetést. Gyönyörű gyapjuszálát talált olcsón a rue du Dragonban, a Sárkány utcában, a Drugstore melletti pince-Prisunicben, végkiárúsításban, mert ami itt ponyvára kerül, az a mi nőinknek még mindig a csoda. Az áru manipulációja? Az. De Annának öröme telik benne: egymá-egy-fordított-manipuláció. A keze, mint két lepke ezüsttel átszőtt ibolyaszínű szálak fölött repkedve. — A pincérek arca mozdulatlan. Egy vonásuk se rezdül, egyaránt nem rendíti meg őket sem a prousti borralaló — de akadnak-e, megfordulnak-e még ily plebejus helyen léközlő nagyurak? . . . persze Proust úr nem efféle helyekre járt, ám mégsem csak a legelőkeiőbb és legdrágább kaszt-éttermekbe, de Párizs külső kerületeiben a nép bistrot-iba is, a hentesek, a fűszeresek, rakodómunkások szavait felszedegetni, sofőrje, Albert társaságában, aki ezeket a francia szavakat neki, az ő irodalom-franciájára fordította, mert itt a nép és az irodalom szótára régóta kettévált, nem úgy, mint még nálunk Keleten, hol irodalom és népnyelv még édesen egymásba ölelkezik —, mint ahogy az sem, ha az átutazóvendég gyalázatosabbika — a pincér már abban a pillanatban átlátott rajta, amint belépett a Flore-ba — egyetlen sou-t, öt centime-ot se hagy maga után a tányérkán, és csibészmód akkor surran el, amikor a garçon épp háttal a kávéháznak, a bárnál, a rendelés átvételével van elfoglalva, s az ilyen vendég lehet akár valóban csibész, akár köztönivalóan vagy mániákusan fukar, aljasabb, mint ha áruházban lopna, de mint az áruházak költségvetésében, a pincér számításaiban is ott szerepel meglopotásának valószínű napi, heti, havi rész- és évi végösszege — a „bekalkuiált veszteség” —, oda se bagózik, szeme se rebben, még ha fizetés nélkül lóg meg némely Európa-peremi idegen, akkor sem, nem fut utána, nem adja át rendőrnök, nem veri véresre, és a tiz százalék borralalót ugyanazzal az egykedvűséggel seprí be, mint a réközlőkét, ha még akad ilyen a fukar franciák között. Ám volt olyan időszaka — történelmi — a Flore-nak, amikor tisztességtelen ember ide a lábát be nem tette, s ha igen, még a becstelen is emberré lett e környezetben, fölöttünk — bocsánat az elírásért, azt akartam írni, hogy a Párizs fölött —, a közel há-

rom évtizede elmúlt háború idején, de különösen az elején, amikor már a vereség napjától, a németek bevonulásának napjától, amolyan 68 májusféle nyugtalan fiatalok lepték el a „banquette”-eket, kommunista, anarchista, trockista, vagy egyszerűen csak francia patrióta fiatal értelmiségiek, zsidógyanusak, antifasiszták, hamis papirokkal nyilvánosan bujkálók, költők, színészek, festők, filozófusok, mindegyik a tulajdon arca s hangja, így alakítottak közösséget — Prévert verseit szavalták hangosan vagy suttozva! —, egyszóval bolondok, „szenzációs alakok”, kiket egy emlékiró „vachement interessant”-nak, „állatian érdekesnek”, a párizsi Résistance-nek nevez, holott persze tudjuk, nem a kávéház volt az ellenállók csatartere, a Flore esetében csak a Résistance intellektuális közérzetének a tükrözője, de toborzóirodája is, hol a híg álkávét saharinnal édesítették, és mert e „szenzációs alakok” közül csak a bombadobálók és kaszárnnyafal-robbantók közlekedtek éjszaka, az élet itt akkor csupán nappal zajlott, főként a déli órákban, és innen rekrutálták a mindenféléhez, titkos nyomda berendezéséhez, igazolvány hamisításához, kiáltványfogalmazáshoz és molotov-coctail barkácsolásához, összekötő és futárszolgálat-hoz egyaránt értőket, és közülük mennyit kapott le a Gestapo, ütött rajta, mielőtt még elérhetett volna a Flore-ba vagy amikor innen elsietett, néhány lépéssel arrébb, ahol már várta az ipsét a német katonai rendőrautó. Gyakran fordult meg akkortájt köztük Dora Maasba karolva Picasso. És látogatta a Flore-t a fantasztikus nagy szobrász, Giacometti is, merthogy a kávéháztöltelék népség között rengeteg olasz is akadt, kik már rég megszöktek Mussolini elől, akárcsak a spanyolok Franco elől, meg katalánok, baszkok, belgák... A Flore ne lenne az én kávéházam? Idegen lennék itt? Jövevény? — „Mondd, Anna? Idegenek lennék itt? Jövevények?” Anna ismét felemeli tekintetét a kötésről, épp a szemek számolja, és rámosolyog. „Mozdulatlan idő? Pusztá emlékezés?” Anna nem szólal meg, csak nemet int a fejével. „Helyes!” — mondom, és folytatom az írást... —A Flore még egyszer visszavette azt a háború eleji, azt a háborús arcát, és fiatal meg nem fiatal vendégeiben azokat a régiket, a háború idejebelieket, 1968 májusában. Az idő mégse mozdulatlan. Mesélik, sem az ekkoriban, a 68-asba, sem abba a régi ellenálló Flore-ba, idegen nem tévedt be. Rendőrgynököt, kémet vagy provokátort sejtettek volna benne. Zárt világ. Itt nappal is éjszaka volt. Mintegy középkor. Lovagvilág. Becsület, félelem, lovagiasság. A másik nyelv. A fiatalságé, mely nem Godot-ra várt, hanem fegyverekre, a nagy pillanatra: a megaláztatás, a nemzeti sértés, az árulás és gyalázat bukására. Mesélik Párizsban: a Flore egy történelmi lombik. Benne a fiatalság az opresszió, a veszély kétszer is olyan egységbe forrasztotta az időt — „unité” —, amelyben gyakorlatként születhetett meg a dialektika, a gondolatok szembesülésében. A közös célra törő szabad egység, különbözők cselekvő szövetsége... Nézem az arcokat. Ismeretlenek, de nekem nem idegenek. Ez nem a nehézipari, politikai és finánc gerontokrácia. De kicsodák? Ho-

vá tartoznak? Amott a sarokban az a nyilván bedrógozott néger, aki éjfélkor is mindig ugyanott bámul maga elé, alighanem három műszakot ül le a Flore-ban, ha fantáziám nem csal meg, ő az a tegnapi boxbajnok, aki 154 nehéz mérkőzéséből 174-et nyert meg, és elege van már, nem viseli el a dicsőséget, már csak felejtetni akar, nem remélni. 68 májusában is itt üldögéltek tán azok, akik tőlem balra a sarokban terveznek — vitatkoznak —, az a szép, fiatal francia nő és a három fiatal férfi? Mire várnak? Tervezni a várakozás cselekvése. Tervezni annyi, mint remélni. És ha a Godot-nak nevezett jel fölöslegessé teszi az ígét: várni? És ha megöli a másikat: remélni? A *Hair* mégsem a remény-elvet hordozná? És a Flore sem? De nincs-e reménytelen várakozás is? Mi lett a Résistance-ból? Az Ellenállással (is) felszabadított és magát a fasizmus alól is felszabadító Franciaországból? Mi lett az 1944 utáni, magát nemzetileg összeszedő demokratikus Franciaországból? Győztes? — És Indokína? És Algéria? Az ejtóernyősök inkvizíciója, ez semmi? És a nemzetiségek? A korzikaiak, baszkok, provanszálók, bretonok, elzásziak, katalánok, flamandok? A francophon világnemzet? — Mi lett 1968 tavaszából? A test megrozsdásodik, elhalnak a sejtek, a felejtés eltorzítja a múltat, betéve tudott mondatok mániákus ismétlődésükkel önmagába visszatérő körben forognak kiszikkadt sivatagban. Ez ellen kel fel Párizsban a *Hair* színjátéka, idegbénító zenéje, a játékos és zenét hordozó fiatal, szép női és férfitestek. Nem, a *Hair* nem optimista. Amikben mégis reménykedik: illúzió, utópia. Szeretettel, önfeláldozó halállal, énekkel, a fiatal test szépségével térdre kényszeríteni az ilyen godot-i világot? A véget nem érő véget kezdetté tenni? Illúzió, illúzió, illúzió. Várni, valamire, véget nem érően várakozni. Mi elmúlunk, megbuknak az illúziók, és megmarad a várakozás. Utánunk majd mások várakoznak. Várakoznak. És emlékeznek! Mire? „A mozdulatlan idő.” Hová lettek a kávéházak? Hová a régi szeretők? A régi viták? Ne nézz vissza! Ez itt a Napnyugati kávéház. Ez itt a Flore márványasztallapja. Ez itt a papír. Ez itt a töltőtoll, az otthoni töltőtoll. Ez itt a tulajdon kezünk. Ez itt a vérszínű piros plüssszuval a „banquette”-en, amelyen ülünk. Titokban megsimogatjuk. Ez itt velem szemben Anna. Ez itt: a Most. Ez a most: az Itt. Azért jöttünk el Párizsba, hogy most itt legyünk. Ne nézz vissza! Különbön mi értelme lenne most annak, hogy itt vagyunk? Mert ez az ittlét talán nincs is. S ha van, talán csak holnap lesz értelme, holnapután, azután, amikor „mozdulatlan idővé” változik át. Emlékké. S ha igen, lesz-e mihez kezdeni vele? ...